

Lovsånger och besserwisserton Om polackernas kluvna inställning till Sverige

MAGDALENA ŻMUDA-TRZEBIATOWSKA

DET BÖRJADE med ohyfsade barbarer av bondskt ursprung som enligt 1500-talets polska krönikörer bebodde mörka och kalla trakter i Norden, levde på sill och ruvade på plundrings tankar om vackra och förmögna länder bortom havet.¹ Ringaktningen som dominerade i de äldsta polska föreställningarna om Sverige och svenskarna skulle dock så småningom, under polsk-svenska krig på 1600-talet, förvandlas till en blandning av hat och ängslan. Den svenske inkräktaren tillskrevs en rad klandervärda egenskaper: han var grym, elak, smutsig, svekfull, girig.² Fiendebilden hade en stark religiös underton: som lutheran var svensken kättare och hans största nöje troddes därför vara att skända polska katolska helgedomar. Härvid måste man påpeka att såväl bilden av svensken som okultiverad främling och farlig fiende konstruerades enligt konstens alla regler, dvs. med den egna gruppens verkliga eller önskvärda fördelar som ett ständigt aktuellt jämförelseobjekt. Polacker och svenskar blev på så sätt symboler för det respektive förädlade och råa, goda och onda, fromma och hädiska.³

¹ Äldre polska skildringar av Sverige och svenskar har samlats av Zenon Ciesielski i antologin *Skandynawia w oczach Polaków* (1974), Om den traditionella polska synen på grannen i norr skriver också Kazimierz Slaski i boken *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych* (1977) samt Władysław Czaplinski i essän *Sąsiedzi z północy* (1978).

² Dessa negativa omdömen återspeglas bl.a. i en rad numera bortglömda polska ordspråk som citeras av Slaski (1977, 211): "zły jak Szwed" ("ond som en svensk"), "brudny jak Szwed" ("smutsig som en svensk"), "po szwedzku coś czynić" ("göra något på svenskt vis" dvs. vara svekfull), "Szwedy narobiły w Polsce biedy" (ung: "Svenskarna drog nöd och elände över Polen"). Alla polska citat är översatta till svenska av M. Żmuda-Trzebiatowska.

³ "Ju ondare svensken var, desto godare var polacken. Ju grymmare svensken var, desto vänligare var polacken. Ju fler soldater de svenska anfällen på Polen bestod av, desto hjältemodigare var polackernas gämingar", förklarar Leonard Neuger (2000,114) i sin artikel om svensken i polsk litteratur.

Dagens polska föreställningar om Sverige och svenskar är naturligtvis mer nyanserade och bilden utan tvekan mycket mer tilltalande: århundraden av ömsesidiga fredliga kontakter, inspirationer och samarbetsinitiativ har bidragit till att den har fått många ljusa inslag. Men samtidigt är det en bild som man lätt kan gå vilse i. I min forskning om hur Sverige presenteras i den polska pressen har jag vid återkommande tillfällen reflekterat över att strävan att presentera landet som en positiv förebild för polacker åtföljs av eller förekommer parallellt med lika enträgna försök att statuera ett varnande exempel. Den klivna inställningen till ämnet bestämmer texternas uppläggning, tonläget och språket i artiklarna samt argumentvalet och resulterar i att texternas budskap ofta blir mångtydigt. Väl medvetna om att den genomsnittlige mottagaren kommer att tillgodogöra sig bara en bråkdel av all information som förmedlas via medier får vi inte heller utesluta att en del polacker uppfattar svenskar som alkoholiserade individer som sällan får den psykiatriska hjälp de behöver, försjunger i passivt klagande på den ineffektiva staten eller manifesterar sin desperation i våldsdåd. Eller som moderna hedningar som hånar traditionella familjevärden, kräver legalisering av månggifte och använder sina mobiler för att föra snuskiga samtal. De är inte svekfulla men heller inte helt pålitliga: tänk på Perssons regerings vacklande inställning till den polska närvaron på den svenska arbetsmarknaden. Och inte smutsiga direkt, men glöm inte det äckliga snuset som spottas ut på trottoarerna...⁴

Tesen att polacker är lika villiga att beundra och berömma som att kritisera eller t.o.m. läxa upp svenskar tänker jag belysa med exempel tagna ur några polska pressartiklar publicerade efter 1989, med särskilt fokus på skildringar från de senaste åren. Men innan jag börjar resonera kring moderna versioner av den polska

⁴ Informationer som har använts för att konstruera denna tämligen dystra bild kan man bl.a. hitta i följande artiklar: Cegielski, Piotr, *Dramat wyzwolonej Szwedki*, *Gazeta Wyborcza* 1995-11-08; Surmiak-Domańska, Katarzyna, *Wypaleni* (Intervju med psykoterapeuten Juanita Forsell), *Gazeta Wyborcza* 2004-06-14, bilagan *Duży Format* 1-3; Walat, Tomasz, *Bez szaleństw*, *Polityka* 2003:45, 60-61; Idem, *Sztuka naciskania*, *Polityka* 2004:3, 49-50; Idem, *No to skal!*, *Polityka* 2004:5, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02; Idem, *Tak, ale nie*, *Polityka* 2004:9 www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02; Idem, *Pawie i świntuchy*, *Polityka* 2004:45, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02; Idem, *Poli-amory*, *Polityka* 2004:47,106.

Sverige bilden känns det nödvändigt att ta en snabb titt på andra historiskt betingade grundtraditioner i den polska synen på Sverige.

Den ursprungligen negativa synen på Sverige började förändras först när de ömsesidiga relationerna blev fredliga istället för krigiska och kunskaperna om grannen i norr växte. De första positiva omdömena om ärliga, artiga och hederliga svenskar kommer från andra hälften av 1700-talet. Kort därefter, under 1800-talets första hälft, skapade polska romantiker en idealiserad vision av Nordens orörda natur och tappra, frihetsälskande invånare. Uppgifter om det blomstrande svenska näringslivet utgjorde ett viktigt inslag i berättelser från slutet av 1800-talet. Men det var framförallt under mellankrigsperioden som Sverige upptäcktes på nytt. Polen hade just återvunnit sin självständighet och landet på andra sidan Östersjön, ofta presenterat som ett modernt sagoland (Jaworski 1997, 28), fick för åtskilliga polacker förkroppsliga deras drömmar om välfärd, framsteg och social rättvisa.⁵ I sina skildringar lade polska resenärer märke till en ovanlig harmoni som rådde i Sverige och en långtgående demokratisering av det offentliga livet (Jaworski 1997, 29ff). För polska kvinnosakskvinnor blev den svenska kvinnorörelsen en viktig inspirationskälla.⁶ Polacker beundrade också svenskarnas förkärlek för den sunda livsstilen och förmågan att behålla jämvikten mellan naturen och civilisationen.⁷

⁵ Även om polska observatörer hade rätt i en del av sina iakttagelser, var den idealiserade bild som de skapade ganska ytlig och ensidig, eftersom de undvek att presentera de fakta som inte passade in i visionen av ett paradys på jorden, som t.ex. politiska och sociala konflikter eller ekonomiska kriser.

⁶ Att man i Sverige inte "frånkänner kvinnorna begåvning till någon lärdom" utan stödjer deras krav på att skaffa sig utbildning betonade bl.a. kvinnosakskvinnan Jadwiga Warnkówna som besökte landet 1908. (Ciesielski 1977, 79).

⁷ Man bör på detta ställe påpeka att de pejorativa benämningarna "bondelandet" (=landet av ohyfsade bönder) och "bondska", som tidigare använts om Sverige, från början av 1900-talet ersattes i polska skildringar med affirmativa beskrivningar av den svenska landsbygden. Svenska bönder började presenteras som bildade och kreativa och man ansåg att ett samhälle med rötter i allmogekulturen har goda förutsättningar att kunna leva i harmoni med sin miljö samt utnyttja naturtillgångarna på ett förnuftigt sätt. Intresset för friluftsliv och idrott uppfattades som ett direkt resultat av böndernas naturbestämda arbetstakt och naturorienterade livshållning.

Efter andra världskriget kompletterades den positiva bilden med uppgifter om Sveriges humanitära aktioner och generösa flyktingpolitik. Men synen på Sverige blev i Folkrepubliken Polen mer splittrad bl.a. av politiska skäl: grannen i norr var visserligen neutral men den visade tydliga sympatier för västvärlden och kunde därför inte betraktas som en lika självklar förebild som förut. Moderniteten, tryggheten och det rationella, pragmatiska tänkandet beundrades nästan utan förbehåll. Mycket plats ägnade man också åt den statliga omsorgen om medborgarna. Men samtidigt blundade man för en del obekväma ämnen, t.ex. undvek man att diskutera Sveriges handel med Tyskland under andra världskriget, och man tog tydligt avstånd från det västerländska samhällets verkliga eller påstådda brister som ungdomars tygel-löshet, liberal inställning till pornografi eller utbrett drog- och alkoholmissbruk. Resultatet blev att Sverige gärna presenterades som "kontrasternas och paradoxernas land" (Nowicki 1973, 57).⁸

Kritiken av välfärdstaten och dess medborgare som förekommer i flera efterkrigsskildringar kan dock bara delvis uppfattas som ett resultat av ideologiska påtryckningar. I flera avseenden kan den tolkas som ett sätt att bemöta kulturkrockar, dölja nationella mindervärdeskomplex och bearbeta sverigepolackernas förlorade illusioner. Utgångspunkten för flera kritiska anmärkningar om Sverige och svenskarna blir åsikten att svenskarnas andliga utveckling hindrades av välfärden, medan polackerna förädlades genom sitt fleråriga lidande. Witold Nowicki (1973, 65) anser att svenskar liknar barn som "håller hårt i Moder Sveas kjol". Aleksander Rowiński (Ciesielski 1977, 169) kallar Sverige för "det filéade samhället", där alla problem ska avlägsnas som fiskben för att inte störa medborgarnas välmående.⁹ Om en "förtvining av djupt mänskliga värden" skriver en av folkhemmets strängaste kritiker, den i Sverige bosatte psykiatern Jacek Kubitsky (1987, 45), som också påpekar att den statliga omsorgen i själva verket påminner mycket om kamouflerad kontroll. Bland andra negativa företeelser som Kubitsky anmärker på kan man nämna för-

⁸ Flera bevis på den polska kluvenheten inför Sverige kan man också hitta i Ryszard Fitz' bok *Promem do Ystad* (1980) och i de texter som samlats i antologin *Skandynawia w oczach Polaków* (Ciesielski 1977).

⁹ Journalisten Aleksander Rowiński besökte Sverige i juni 1970. Sina intryck samlade han i artiklar som publicerades i udskriften *Życie Literackie*.

nekandet av traditionen och den framskridande degraderingen av historieämnet (idem, 60), den växande klyftan mellan unga och gamla samt demonteringen av det traditionella familjemönstret (idem. 24 ff) som bl.a. sker till följd av kvinnornas överdrivna kamp för jämställdhet.¹⁰

Att flera av de ämnen som nämnts ovan kan återfinnas i samtida skildringar vittnar om en kontinuitet i den polska synen på Sverige. Men att samma eller liknande ämnen tas upp betyder inte att de presenteras på exakt samma sätt. Låt oss nu alltså titta närmare på några exempel tagna ur polska presstexter.

I en del artiklar som publicerades under de första åren efter systembytet 1989 kan man hitta spår av samma entusiasm med vilken man beskrev det sagolika Sverige under mellankrigs-perioden. Den historiska situationen är likartad: Polen börjar ett nytt kapitel i sin utveckling och behovet av goda förebilder, beprövade lösningar och ett ideal, en auktoritet som man kan se upp till är enormt. Därför välkomnas i den polska pressen alla gemensamma polsk-svenska initiativ och man gläds över svenskarnas stora intresse för Polen. Artiklar av denna typ handlar om påbörjat eller planerat samarbete inom näringslivet, ekonomiska seminarier där man diskuterar möjliga utvägar ur krissituationen, svenskarnas engagemang för polsk miljö och svensk hjälp åt hårt prövade polacker. Den polsk-svenska vänskapen framhävs också i kommentarer till officiella statsbesök, man kan på detta ställe påminna om att Ingvar Carlsson (som besökte Polen i oktober 1989) var den förste utländske statsminister som mötte den ny-tillsatte regeringschefen Tadeusz Mazowiecki.¹¹

Den mycket positiva bilden av Sverige frammanas också vid andra liknande tillfällen som bakgrund till polska förhoppningar om svensk hjälp i politiska och ekonomiska frågor, t.ex. när Göran Persson lovar svenskt stöd i förhandlingarna om medlem-

¹⁰ Kubitsky anser att svenska feminister "hämtar kraft och inspiration från den totalitära ideologin och leder en regelrätt kampanj mot män" (156, jfr 33 ff).

¹¹ Se bl.a.: Wizyta premiera Szwecji (abo), *Gazeta Wyborcza* 1989-10-12; Premier Carlsson w Polsce (abo), *Gazeta Wyborcza* 1989-10-13; Białkowska Baryło, Alina, Powinniśmy zacząć robić interesy, *Gazeta Wyborcza* 1989-10-16.

skapet i EU år 1998¹², när projektet "Polen i fokus" sjösätts år 1999¹³ eller med anledning av det svenska ordförandeskapet i EU (det första halvåret 2001) som anses vara en ytterst gynnsam omständighet för Polen och förväntas resultera i att integrationsprocessen påskyndas.¹⁴

Anmärkningsvärt är också att önskan att övertyga läsarna om Polens alldeles speciella betydelse för svenskarna verkar vara ett oskiljaktigt inslag i textemas budskap. Därför citerar man gärna Perssons ord: "När det lilla Sverige sätter sig vid det gemensamma unionsbordet med det stora Polen..."¹⁵, ett yttrande med vilket den svenske statsministern vann polska hjärtan, eller exemplifierar det allt större anseende som Polen åtnjuter i Sverige genom att åberopa kommentarer framförda av kända representanter för det svenska näringslivet: Percy Barnevik, Leif Johansson eller Ingvar Kamrad.¹⁶ Mot bakgrund av ovanstående kan det knappast förundra att polska kommentatorer inte döljer sin besvikelse när andra länder (dvs. Estland, Lettland och Litauen) också kommer i svenskt fokus och att de blir illa berörda av statsminister Perssons yttranden om sociala turister som kan översvämma Sverige om arbetsmarknaden öppnas för nya EU-medborgare.¹⁷

Det mest aktuella exemplet på det ovan belysta sambandet mellan välvilliga attityder mot Sverige, förväntningar från polskt håll samt det pockande behovet att stärkas i sin nationella självkänsla är de texter som handlar om möjligheter som öppnar sig för polacker på den svenska arbetsmarknaden. I *Polityka* framhålls det redan i en artikel från juli 2002 att polacker har ett gott rykte i Sverige, anses vara arbetsamma, pålitliga och assimileras lätt i det svenska samhället i motsats till flera andra folkgrupper som råkar ut för ständiga kulturkrockar. Författaren påminner också om att

¹² Hausman, Marzena, Przy tym samym stole (Intervju med Göran Persson), *Rzeczpospolita* 1998-04-21; Idem, Wspólny stół (Intervju med Göran Persson), *Wprost* 1998-05-03, 90-91.

¹³ Idem, Ocean coraz mniej urojony. *Rzeczpospolita* 1999-05-15/16.

¹⁴ Walat, Tomasz, Mało ich. *Polityka* 2001: 11, bilagan *S^vedzj*, 4-5.

¹⁵ Hausman, Marzena, Ocean coraz mniej urojony, *Rzeczpospolita* 1999-05-15/16.

¹⁶ Ibidem, se även: Graczyk, Maria, Demonstracja wyobraźni (Intervju med Percy Barnevik), *Wprost* 2001-05-13, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.

¹⁷ Pawlicki, Jacek, Spokój, to tylko nadciąga Polska, *Gazeta Wyborczą* 2001-04-23; Idem, Strachy na Lachy, *Gazeta Wyborczą* 2002-09-06; Walat, Tomasz, Tak, ale nie, *Polityka* 2004:9, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.

importen av polsk (illegal) arbetskraft har en lång tradition. Läsaren får bl.a. veta att svenska polisen var ytterst liberal mot svartjobbade unga polacker på 1980-talet, eftersom deras insatser ansågs vara nödvändiga för att rädda det svenska jordbruket.¹⁸ Lika oersättliga tycks idag polska läkare vara, "den vita insatstruppen" som de kallas i rubriken till en annan artikel i *Polityka*¹⁹ "När polska läkare avlägger prov i Warszawa håller svenska patienter i Kalmar tummarna för dem" kan vi läsa i ingressen till ett reportage i *Gazeta Wyborcza* i november 2003.²⁰ Beskrivningar av de komfortabla arbetsvillkor som läkarna erbjöds i Sverige (i den polska pressen florerar anekdoter om svenska arbetsgivare som ringer till sina blivande anställda och frågar vilken färg som önskas på gardinerna i mottagningsrummet²¹) kompletteras med talrika bevis på hur uppskattade polska specialister blir av sina chefer, medarbetare och framförallt patienter.²²

Den gamla bilden av det svenska paradiset aktualiseras också i artiklar publicerade efter Polens inträde i EU, särskilt då läsarna upplyses om de anställdas rättigheter som lång föräldraledighet, möjlighet att stanna hemma i en vecka utan läkarintyg eller ta sabbatsår för att läsa påbyggnadskurser eller utveckla sina intressen.²³ Man betonar också fackföreningarnas starka position i Sverige som garant för den harmoniskt fungerande svenska arbetsmarknaden. Ett bevis på att texterna väcker läsarnas intresse, eller t.o.m en naiv tro att ett jobb väntar på dem på andra sidan Östersjön kan vara en 17-årig gymnasieelevs insändare. Han undrar om man kan få arbete som tennistränare i Sverige och om yrket är välbetalt. Brevet publiceras i *Gazeta Wyborcza* och besvaras

¹⁸ Walat, Tomasz, Polaka przyjmę od zaraz, *Polityka* 2002:07, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.

¹⁹ Idem, Biały desant, *Polityka* 2002-10-19, 54.

²⁰ Fabjański, Marcin, Szwedzki pacjent, *Gazeta Wyborcza* 2003-11-10, måndagsbilagan *Dziy Format*, 14.

²¹ Ibidem, jfr Walat, Tomasz, Biały desant, *Polityka* 2002-10-19, 54.

²² Även svenska fackorganisationer accepterar importen av polsk läkarkraft; de beklagar dock att polacker nöjer sig med de erbjudna lönerna istället för att kämpa för sina rättigheter; Fabjański, Marcin, Szwedzki pacjent. *Gazeta Wyborcza* 2003-11-10, måndagsbilagan *Dni Format*, 14; Walat, Tomasz, Biały desant, *Polityka* 2002-10-19, 54.

²³ Tubylewicz, Katarzyna, Polak przy szwedzkim stole, *Gazeta Wyborcza* 2004-11-10, bilagan *Europa. Praca i Studia*.

av tidningens korrespondent som har undersökt ämnet och ger \ förklaringar och tips.²⁴

De texter där Sverige presenteras som en förebild för Polen konstrueras ofta kring föreställningar om ett land där man satsar på samhälleligt samförstånd, utvecklar demokratin på gräsrotsnivå och skapar lika möjligheter för alla. Man betonar det unika med offentlighetsprincipen som ger medborgaren insyn i myndigheternas verksamhet, åberopar undersökningar som visar att korruptionen fortfarande är ovanligt låg i Sverige, förklarar att "ombudsman" är en svensk idé som har spridits ute i världen och nämner decentraliseringen av makten som gör det möjligt för svenska kommuner att bestämma om allt som är viktigt för deras invånare och därmed ger dem en mycket stark ställning jämfört med polska administrativa enheter på lokal nivå.²⁵ Man poängterar också den svenska förmågan att samordna initiativ och idéer som ska tjäna samhällets bästa, ett bra exempel är här åtgärder som främjar säkerheten på svenska bilvägar.²⁶

Polska läsare får dessutom lära känna Sverige som ett modernt industriland, där vetenskapen utvecklas dynamiskt tack vare statliga insatser, kreativa unga människor får goda möjligheter att tjäna pengar på sina affärsidéer och uppfinningar och nya

²⁴ Czy w Szwecji można zarobić ucząc gry w tenisa?. (Insändare besvarad av Katarzyna Tubylewicz), *Gazeta Wyborcza* 2004-12-08.

²⁵ Walat, Tomasz, Objawiel Przezroczysty, *Polityka* 2000:34, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02; Idem, Państwo środka, *Polityka* 2002:36, 54-55; Idem, Mało ich, *Polityka* 2001: 11, bilagan *Szjwto*, 4-5; Łuczak, Maciej, (medarbetare Pleśniak, Rafał & Filas, Agnieszka), Dyktatura Bizancjum, *Wprost* 2001-08-19, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.

²⁶ Walat, Tomasz, Wizja Zero, *Polityka* 2000:12, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02. I artikeln redogörs för det svenska projektet "Nollvisionen" som förbereddes på Vägverket i syfte att minska antalet bilolyckor och som fick stor genklang i udåndet. I en annan text publicerad i anslutning till artikeln kommenteras den polska bristen på en vision: åtgärder som man vidtar är ineffektiva för det saknas central samordning. Se: Grzeszak, Adam, Polska: Zero wizji, *Polityka* 2000:12, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.

teknologier blir tillgängliga för alla medborgare.²⁷ Några andra ämnen som med jämna mellanrum återkommer i dessa, i princip affirmativa skildringar, är utbildningspolitiken, barnomsorgen och miljövården. Man påpekar att både svenska barn och vuxna tycker om att läsa eftersom utbildningspolitiken syftar till att skapa stressfria skolmiljöer och ge alla möjlighet att komplettera eller fördjupa sina kunskaper²⁸, berättar om barnets privilegierade plats i samhället²⁹ och beundrar svenskarnas höga miljömedvetande³⁰.

Medan berömmet vanligtvis relaterar till konkreta händelser i polsk-svenska kontakter eller polska problem som kanske skulle försvinna om man tillämpade de beprövade svenska lösningarna, hämtar kritiken ofta sin näring i de debatter som pågick i Sverige under 1990-talet. Avslöjanden om den svenska neutralitetens vacklande karaktär och uppgörelsen med folkhemmets baksidor har tjänat som utgångspunkt för flera polska artiklar.

²⁷ Hausman, Marzena, Północna gorączka internetu, *Wprosi* 2000-03-26. www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02; Idem, Wikingowie internetu, *Wprost* 2001-01-14, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02; Walat, Tomasz, E-wikingowie nadchodzą, *Polityka* 2000:42, 68-69; Idem, Cieśnina krzemowa, *Polityka* 2004:48, 56-58.

²⁸ Miecik, Tomasz, Cale życie w ławce, *Rzeczpospolita* 1989-04-29/05-01; Idem, Szwedów portret własny, *Rzeczpospolita* 1989-04-12; Poprzeczko, Jacek, Wolność, równość i pieniądze, *Polityka* 1996:11, 40-41.

²⁹ Ett exempel kan vara en text som handlar om filmvisningar för föräldrar med små barn som arrangeras på en av Stockholms biografer: "Baby bio är en kvintessens av den svenska inställningen ull barn. Man anser att man bör kunna ta dem med sig överallt", kommenterar författaren (som själv är småbarnsmamma) entusiastiskt och berättar om hissar, mikrovågsugnar som ställs till föräldrarnas förfogande samt skötbord som är ett måste på restauranger och kaféer; Tubylewicz, Katarzyna, Kno dla niemowlaka, *Gazeta Wyborcza* 2001-05-26, lördagsbilagan *Wysokie Obcasy*, 36.

³⁰ Man påpekar att uppfostran till ekologiskt tänkande börjar redan på dagis, beskriver svenskarnas ekologiska vanor, betonar att ingenting går till spillo i Sverige och gör läsarna förtrogna med begreppen "återanvändning", "kompostering", "sortering". Trusewicz, Iwona, Zielona szkoła po szwedzku, *Gazeta Wyborcza* 1996-09-18; Adamczewski, Piotr, Efekt kaskady, *Polityka* 1989:5, 20; Man noterar att ren miljö är i Sverige viktigare än ekonomiska vinster; se: Walat, Tomasz, Autohole i winobusy, *Polityka* 2003:24, 52-53.

Neutralitetsdoktrinen tillämpning i olika politiska sammanhang är ett av de nya ämnen som dyker upp i den kritiska bilden av Sverige. I Folkrepubliken Polen försökte man snarare tona ner alla avsteg från neutraliteten eller förklarade dem som en politisk nödvändighet. De artiklar som publicerats efter 1989 visar tydligt att polska journalister är lika angelägna att vederlägga neutralitetsmyten som deras svenska kollegor. Bland de frågor som tas upp i början av 1990-talet finns kontroverser kring den lukrativa vapenhandel som Sverige bedrivit under hela efterkrigsperioden³¹ men kritiken når sin höjdpunkt år 1997 då debatten om det judiska guldet startar i Sverige. I en rad artiklar försedda med chockerande rubriker som "Neutralność w cieniu złota" ("Neutralitet i guldets skugga") eller "Szwedzkie trupy w szafie" ("Svenska lik i garderoben")³² upplyses polska läsare om svenska eftergifter mot Tyskland under andra världskriget, dvs. handel med järnmalm och kullager, militära transporter till och från Norge, frivilliga svenskar i SS-trupper, protyska stämningar i landet och statlig censur som hjälpte till att mörklägga nazisternas brott. Man betonar också att "den nationella sammansvärjningen till tystnad" var en bekväm lösning för alla politiska krafter och tillämpades långt efter krigets slut.³³ Bland negativa följder av den selektiva historieskrivningen nämns svenska ungdomars skrämmande låga kunskaper om Förintelsen. Projektet Levande historia bedöms mot denna bakgrund som ett försök att bli av med den moraliska baksmällan.³⁴ Artiklarna har en delvis sensationell karaktär, men budskapet tycks också präglas av den polska självbilden

³¹ Cegielski, Piotr, Burza wokół haubic, *Gazeta Wyborcza* 1990-04-26; Idem, Afera Boforsa, *Gazeta Wyborcza* 1993-07-22; Gurfinkel, Nathan, Niech żyje Carl-Gustaf, *Rzeczpospolita* 1995-06-10; Idem, Neutralność na sprzedaż, *Rzeczpospolita* 1995-08-23.

³² Idem, Neutralność w cieniu złota, *Rzeczpospolita* 1997-02-27; Hausman, Marzena, Szwedzkie trupy w szafie, *Rzeczpospolita* 2000-02-19/20; Se även: Cegielski, Piotr, Zrabowane złoto leży w sejfach, *Gazeta Wyborcza* 1997-01-22; Gurfinkel, Nathan, Złoto za rudę, *Rzeczpospolita* 1997-01-22; Hausman, Marzena, Neutralność za wszelką cenę, *Rzeczpospolita* 1997-02-01.

³³ Gurfinkel, Nathan, Neutralność w cieniu złota, *Rzeczpospolita* 1997-02-27; jfr Cegielski, Piotr, Narodowy socjalizm po szwedzku. (Intervju med Maciej Zaremba.) *Gazeta Wyborcza* 1997-03-05.

³⁴ Hausman, Marzena, Szwedzkie trupy w szafie, *Rzeczpospolita* 2000-02-19/20.

av frihetskämpar och martyrer. Jämförelsen med beräknande och förljugna svenskar måste då väcka avsmak och indignation.

En annan fråga som tar mycket plats i den polska rapporteringen från slutet av 1990-talet är tvångssteriliseringarna av psykiskt sjuka och socialt oanpassade som genomfördes i Sverige från 1930-talet fram till 1975. I texterna antyds att folkhemmets Sverige i flera avseenden påminde om en totalitär stat och lutade åt den nazistiska rasläran. Man påpekar att den svenska debatten om steriliseringar startades efter en serie artiklar i *Dagens Nyheter* skrivna av den polskfödde journalisten Maciej Zaremba och konstaterar att svenskarna visat sig mycket ovilliga att ta itu med det förflutnas spöken.³⁵

Att såväl politiker som historiker under flera decennier undvek att ta upp känsliga ämnen för att inte rubba bilden av den lyckliga, rättvisa och moderna staten har, enligt polska kommentatorer, gjort svenskarna historielösa och därför mer benägna att påverkas av farliga ideologier. Artiklarna som handlar om nynazismens och rasismens intåg på den svenska arenan bidrar till att skapa en mörk bild av Sverige som ligger långt ifrån föreställningarna om den lugna och problemfria oasen.³⁶

I början av 1990-talet och i synnerhet efter den borgerliga koalitionen seger i det svenska parlamentsvalet 1991 griper sig polska kommentatorer an uppgiften att demontera den tidigare så beundrade svenska modellen som under hela efterkrigsperioden utgjorde en grundstomme i den polska bilden av Sverige. Åsikten att den svenska modellen endast lämpar sig att kastas på historiens sophög verkar utbredd³⁷ och man antyder gärna att svenskarna fick nog av statens omsorg som innebar att de omyndigförklarades, mutades med sociala förmåner och berövades möjlig-

³⁵ Flera artiklar i ämnet bygger på intervjuer med Zaremba; Cegielski, Piotr, Narodów' socjalizm po szwedzku (Intervju med Maciej Zaremba), *Gazeta Wyborcza* 1997-03-05; Stasiński, Maciej, Wszyscy mają trupa w szafie (Intervju med Maciej Zaremba), *Gazeta Wyborcza* 1997-08-26; Cegielski, Piotr, Wyrzebieni dla dobra wspólnego, *Gazeta Wyborcza* 1997-09-10; Hausman, Marzena, Model szwedzki, *Wprost* 1997-09-07, 82-83.

³⁶ Bidakowski, Zbigniew, Renesans szwedzkości, *Gazeta Wyborcza* 1992-06-02.

³⁷ Szulkin, Ryszard, Koniec modelu szwedzkiego, *Gazeta Wyborcza* 1992-02-08/09; Cegielski, Piotr, Szwedzki model nie powróci, *Gazeta Wyborcza* 1994-09-19; Idem, Pogrzeb "szwedzkiego modelu", *Gazeta Wyborcza* 1995-13-30/1996-01-01.

heten till kritisk bedömning av verkligheten.³⁸ Med tiden blir dock meningarna delade. Medan en del journalister envisas med att påstå att den svenska modellen är död och ska begravas, påpekar andra att svenskarna snarare håller på att reformera den och kommenterar ironiskt att den avlidne verkar resa sig från båren medan udändska skribenter fortfarande sysslar med likbesiktning.³⁹ I en annan text från år 1996 berättas det visserligen om besparingar och nedskärningar, men författaren som besökt svenska skolor, ålderdomshem och sjukhus samt talat med både socialdemokrater (på nytt i regeringsställning sedan 1994) och den borgerliga oppositionen nödgas konstatera att den svenska omsorgen står sig bra och att landet är på väg ut ur krisen.⁴⁰ De flesta polska skribenterna har dock svårt att dölja sin förvåning över att svenskarna inte tänker avstå från den trygghet som det gamla systemet inneburit och att de finner sig i att betala höga skatter. Grundtonen i artiklarna ändras till förmån för lite överlägsna konstateranden att svenskarna vill tro att "de lever i den bästa av världar" och önskar "att de goda tiderna då staten tog hand om medborgarna från vaggan till graven kommer tillbaka".⁴¹ Då och då gör man (huvudsakligen i *Wprost*) *n*yz försök att berätta hela sanningen om den ruttna socialdemokratiska ideologin, svenska företag som flyttar utomlands, skumma förbindelser mellan makthavarna och den inflytelserika familjen Wallenberg, medborgare som samtidigt skörtas upp av staten (får fickpengar istället för löner) och demoraliseras av sociala förmåner.⁴² Med hjälp av siffror bevisar man också att levnadsstandarden (räknat bl. a. i antalet tvättmaskiner, mikrovågsugnar och teveapparater per 1000 invånare), omsorgskvalitén, säkerheten och utbildningsmöjligheterna är mycket bättre i USA än i Sverige och att amerikanerna

³⁸ Zbiniewicz, Wolodia, Raj utracony i obca Europa, *Gazeta Wyborcza* 1993-10-16/17.

³⁹ Zagrodzka, Danuta, Bankructwo wielkiego opiekuna, *Gazeta Wyborcza* 1994-01-19/30.

⁴⁰ Poprzeczko, Jacek, Wolność, równość i pieniądze, *Polityka* 1996:11, 40-41.

⁴¹ Walat, Tomasz, Zostawcie nam socjalizml *Polityka* 1998:40, 44-45; Idem, Państwo środka, *Polityka* 2002:39, 54-55.

⁴² Winiecki, Jan, Załatwione odmownie, *Wprost* 2002-01-27; Fijor, Jan M., Piekło w raju, *Wprost* 2003-08-03; Piński, Aleksander, Imperium uprzywilejowanych, *Wprost* 2005-01-16. Alla artiklar på www.wprost.pl, hämtade 2005-04-02.

utan tvekan är lyckligare än svenskarna.⁴³ Texternas författare vill gärna framstå som experter på området, de för sina resonemang i auktoritativ ton, åberopar forskningsresultat och lämnar ingen plats för avvikande åsikter.

De polska journalisternas önskan att demontera den idealiserade bilden av Sverige påminner i flera fall om Jacek Kubitskys enträgna försök att brännmärka den socialdemokratiska statens missgärningar mot medborgarna och åskådliggöra den folkhemiska utvecklingens skrämmande följder. I artiklarna berättas det om "ett samhälle där materia regerar över ande"⁴⁴ eller om "ett sjukligt friskt land", där allt sker efter statistik och mellanmänniska relationer avhumaniseras.⁴⁵ Föga smickrande är också de porträtt av svenskar som vi kan hitta i skildringarna. Man påpekar att svenskarna har accepterat den av staten påtvingade ransoneringen av den personliga friheten⁴⁶ och "till perfektion behärskat konsten att ledas, hemfalla åt pessimism och existentiellt grubbleri om världen"⁴⁷, att de lider av psykiska störningar eller drabbas av utbrändhet⁴⁸. Och ingenstans hittar de tröst, allra minst i litteraturen, för sorgmodet vilar över svenska romaner från Lagerlöf via Moberg till Mankell...⁴⁹ Bara en gång om året visar svenskar Mvsglädje och blir av med sina hämningar: nämligen på midsommarfesten.⁵⁰ Skildringar av denna typ är en besynnerlig blandning av nötta stereotyper och författarnas försök att briljera med kunskaper om "den svenska själen". De låtsas vara bekymrade över svenskarnas trista öde, men den ironiska distansen till ämnet

⁴³ Fijor, Jan M., Piekło w raju, *Wprost* 2003-08-03, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02. Författaren hävdar bl.a. att en svart, halvtidsarbetande lärare som är ensamstående tvåbarnsmamma och bor i Chicago har en bättre levnadsstandard än en genomsnittlig svensk representant för medelklassen

⁴⁴ Gawel, Barbara, Syrach w domu ludu, *Polityka* 1997:50, 82.

⁴⁵ Gretkowska, Manuela, Chorobliwie zdrowy kraj, *Wprost* 1998-01-25, 92.

⁴⁶ Krzemiński, Adam, Daleko od Kremla, *Polityka* 2001:11, bilagan *Szp'edzi*, 10-11.

⁴⁷ Gawel, Barbara, Syrach w domu ludu, *Polityka* 1997:50, 83.

⁴⁸ Walat, Tomasz, Bez szaleństw!, *Polityka* 2003:45, 60-61; Surmiak-Domańska, Katarzyna, Wypaleni (Intervju med psykoterapeuten Juanita Forsell), *Gazeta Wyborczą* 2004-06-14, måndagsbilagan *Duży Format*, 1-3.

⁴⁹ Krzemiński, Adam, Daleko od Kremla, *Polityka* 2001:11, bilagan *Szjwdzj*, 10-11.

⁵⁰ Hausman, Marzena, Ogień i lód, *Wpmst* 2000-06-25, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.

avslöjar deras i själva verket överlägsna perspektiv. Därifrån är det bara ett steg till att jämföra polacker och svenskar enligt det välkända mönstret "vi och dem" och tona ner den egna gruppens nackdelar genom att koncentrera sig på det som är fel hos de andra:

Vi — öppna och hjärtliga, utrustade med en fantasi som ibland skymmer förnuftet, som särskilt högt värderar ett lyckligt familjeliv. Arbetsamma — men inte överdrivet, ärliga — bara all en viss grad, en uppstudsigt nation av individualister som bara i extrema situationer kan agera gemensamt. De — fantasilösa och kyliga materialister som sätter förnuftet före känslan, ärliga och maktlydiga arbetsnarko-maner som gärna avstår från individuella strävanden för kollektivets skull.⁵¹

En entydigt och uteslutande positiv eller negativ syn på olika aspekter av den svenska verkligheten förekommer dock sällan i polska skildringar. Analysen av den polska rapporteringen leder till slutsatsen att en företeelse eller lösning kan, beroende på aktuella behov presenteras som intressant och värd att introducera på polsk mark eller som ett tecken på en negativ utveckling, något som Polen borde undvika. Gränsen mellan beröm och fördömande verkar i flera fall ganska suddig. Vill man klanka på svenskar hittar man alltid någon anledning, oberoende av ämnet. Berättelser om initiativ att hjälpa Polen med att göra miljön renare kan kryddas med en och annan kritisk anmärkning som gäller svenskarnas verkliga bevekelsegrunder, dvs. försök att förebygga skador som polska föroreningar förorsakar på hemmaplan samt intresse för affärer man kan göra genom att sälja miljöteknologi.⁵² Det händer också att man förebrår svenskar att de har bytt sin nationella identitet mot "miljöidentitet" vilket närapå lett till att nationalsången "Du gamla du fria" ersatts av "Öppna landskap" av Ulf Lundell.⁵³ Man förundras över svenskarnas naiva tro på att

⁵¹ Gawel, Barbara, Syfach w domu ludu, *Polityka* 1997:50, 82.

⁵² Papuzińska, Magda, Czyste powietrze za długi, *Gazeta Wyborcza* 1989-10-17; Topiński, Piotr, Polska norma bałaganu, *Gazeta Wyborcza* 1989-12-05.

⁵³ Gawel, Barbara, Syrach w domu ludu, *Polityka* 1997:50, 84; Enligt författaren handlar Lundeils låt om en svensk som ligger på latsidan, dricker hembränt, undviker kontakter med medmänniskor och lyssnar till näktergalar (!) som sjudger högt i skyn...

landet är skyddat mot politiskt våld⁵⁴ (artiklar publicerade med anledning av mordet på Anna Lindh) och betvivlar om den i andra sammanhang så uppskattade offentlighetsprincipen kan vinna insteg i Bryssels byråkratiska kretsar. I en text blir man imponerad av att svenska tioåringar kan kommunicera på engelska⁵⁵, i en annan upprörd över antalet amerikanismer i svenskan eller artister som aldrig sjunger på svenska.⁵⁶

Polska kommentarer om den svenska alkoholpolitiken är däremot ett exempel på att berömmet vid behov kan ersätta kritiken som i detta fall brukar framföras i ömsom skämtsam, ömsom allvarlig ton. Man uttrycker medlidande med svenskar som inte kan springa till butiken bakom hörnet för att köpa några burkar vanligt öl. Eller roar läsarna med ögonvittnesskildringar av svenska "turister" i Helsingborg och Malmö som kommer i land lastade med hela lådor med flaskor efter att ha besökt affärerna i Helsingör och Köpenhamn.⁵⁷ Eller påpekar att det statliga monopolet på alkoholförsäljning skapar utrymme för brottslig verksamhet som smuggling och hembränning.⁵⁸ Vill man däremot kritisera de inhemska dryckesovanorna använder man Sverige som ett positivt exempel och anser att begränsningar i försäljning av alkoholhaltiga drycker är ett bra sätt att minska alkoholkonsumtionen och att kontrollen av kundernas ålder som sker i systembutikerna är mycket mer effektiv än i Polen.⁵⁹ Att inställningen till ämnet är kluven kan man särskilt väl observera i en artikel i *Volityka*. Författaren påpekar att förändringar i den svenska alkoholpolitiken, i synnerhet anpassningen till EU:s normer i fråga om införsel av alkohol har resulterat i galopperande missbruk, ökat våld och minskad säkerhet på vägarna. Men i slutet

⁵⁴ Unger, Leonard, Zabójstwo — nic nowego, *Gazeta Wyborcza* 2003-09-15; Walat, Tomasz, Zostańmy trochę sami, *Polityka* 2003:39, 53-54.

⁵⁵ Poprzeczko, Jacek, Wolność, równość i pieniądze, *Polityka* 1996:11, 40.

⁵⁶ Gawęł, Barbara, Syrach w domu ludu, *Polityka* 1997:50, 84.

⁵⁷ Cegielski, Piotr, Duże piwo, trzydzieści razy! *Gazeta Wyborcza* 1995-08-08.

⁵⁸ Gurfinkel, Nathan, Szwedzka afera piwna, *Rzeczpospolita* 1993-12-09; Cegielski, Piotr, Wylegitymuj się sam, *Gazeta Wyborcza* 1996-11-18.

⁵⁹ Liczba dnia 6,8 litra (G. Ch.), *Gazeta Wyborcza* 1989-05-21; Po piwie do więzienia (P.C.), *Gazeta Wyborcza* 1990-08-10; Cegielski, Piotr, Wylegitymuj się sam, *Gazeta Wyborcza* 1996-11-18; Den sistnämnda artikeln kan betraktas som en del i den omfattande kampanj som arrangerades 1996 av *Gazeta Wyborcza* och Polsk Radios program 1 i syfte att begränsa alkoholförsäljningen till minderåriga.

av sin text konstaterar han att ökad tillgång till alkohol har gjort svenskarna mer öppna och sällskapliga, något som särskilt uppskattas av gästande utlänningar.⁶⁰

Att inställningen till ett ämne kan variera märker vi också tydligt när vi betraktar sättet att rapportera om den svenska invandrapolitiken och det mångkulturella samhällets problem. I början av 1990-talet får den polske läsaren veta att Sverige inte längre är den lugna och lyckliga fristad som beskrevs av flera tacksamma flyktingar som räddats ur andra världskrigets helvete, en bild som etsat sig fast i det polska medvetandet. Begränsningar av flyktingkvoter och allt oftare förekommande utvisningar möts med journalisternas upprörda kommentarer.⁶¹ En särskilt uttrycksfull symbol blir den femåriga polska flickan, som lider av en svår sjukdom och behöver en specialistbehandling men inte får stanna i Sverige eftersom folk från före detta kommunistiska länder inte längre betraktas som flyktingar.⁶² I senare texter varvas uppgifter om att den svenska invandraridyllen är ett minne blott med kritiska anmärkningar om den gamla generösa politikens brister som kan sammanfattas med påståendet att "svenskarna uppenbarligen har gått i sin egen fälla när det gäller invandringsregler".⁶³ Så småningom börjar man också påpeka att svenskarnas växande missnöje får sitt utlopp i mordbränder, attentat och andra våldshandlingar. Vid slutet av 1990-talet publiceras i polska pressen artiklar med sensationella rubriker t.ex. "Niebiesko-żółta swastyka" ("Det blågula hakkorset") i vilka man meddelar att in-vandrarfientlighet, rasism och nynazism har spridit sig i Sverige och hotar landets demokrati.⁶⁴

⁶⁰ Walat, Tomasz, No to skal!, *Polityka* 2004:5, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.

⁶¹ Bałtyccy Boat People (PA, PN, Stap), *Gazeta Wyborcza* 1990-03-23.

⁶² Cegielski, Piotr, Raj niedostępny, *Gazeta Wyborcza* 1990-08-17.

⁶³ Idem, Agenci Securitate liczą na azyl, *Gazeta Wyborcza* 1990-04-19.

⁶⁴ Hausman, Marzena, Niebiesko-żółta swastyka. *Wprost* 1999-12-19, www.wprost.pl, hämtad 2000-03-01. Författaren bjuder på ett skräckscenario när hon berättar att nynazister redan har lyckats skapa psykos i Sverige, och att de känner sig straffria. Hon anser att den organiserade brottsligheten har besegrat den svenska rättsstatens demokratiska strukturer och undrar om det inte är för sent att vidta nödvändiga åtgärder; se även: Polowniak, Jerzy, Invandrare wciąż znaczą obcy, *Gazeta Wyborcza* 1997-05-12, bilagan *Ssgvega*, 4-6.

Rapporter om hur bra polska läkare trivs i Sverige och hur varmt de blir mottagna kan betraktas som ett bevis på att cirkeln är sluten. Fast budskapet ibland kan låta lite tvetydigt, särskilt då polacker jämförs med andra, mer besvärliga invandrargrupper, som i en artikel i *Polityka*:

Dessutom brukar polacker inte arrangera stora bröllop med zigenarorkester för sina barn och de kallas inte till bön av en muezzin; deras kvinnor visar snarare sin kropp som svenskar gör än skyddar den med hucklen och skynken. Och bigoslukten tränger sig inte ut genom lägenhetsdörrar i trapphuset. Det finns inga kulturkrockar som så ofta föder konflikter och förser rasistiska grupperingar med nya anhängare.⁶⁵

Kvinnornas ställning i det svenska samhället och förändringar inom den svenska familjen är två ämnen som med jämna mellanrum återkommer i den polska rapporteringen och ofta griper in i varandra. De kan uppfattas som särskilt intressanta för både skribenter och läsare på grund av sin stora emotionella laddning. Tittar man på texterna som berör kvinno- och familje frågor ser man ännu tydligare än i andra sammanhang att utgångspunkten för journalisterna är polska normer och värderingar, att det är utifrån dem man försöker beskriva och kommentera den svenska verkligheten.

När polska läkare tillfrågas i en undersökning 2003 vad de inte gillar i Sverige nämner de älgar som lätt kan bli påkörda på vägarna, surströmning som de alltför ofta bjuds på hos sina svenska bekanta och den kämpande feminismen som "tar sig karikatyrliknande former".⁶⁶ Det är möjligt att de hittade denna formulering i den polska pressen.

Åsikten att svenskorna redan har uppnått allt som kunde önskas och överdriver med nya krav⁶⁷ tycks i den polska

⁶⁵ Walat, Tomasz, Polaka przyjmę od zaraz, *Polityka* 2002:07, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02. Författaren åberopar Invandrarverkets positiva omdömen om polackernas assimilationsförmåga och kompletterar dem med förklarande detaljer.

⁶⁶ Resultaten av en enkät genomförd bland 80 polska läkare som träffades på en svensk-polsk konferens på Öland sammanfattas i anslutning till ett reportage i *Gazeta Wyborcza*; Fabjański, Marcin, Szwedzki pacjent, *Gazeta Wyborcza* 2003-11-10, måndagsbilagan *Duty Format*, 14-15.

⁶⁷ Cegielski, Piotr, Kobiety atakują, *Gazeta Wyborcza* 1994-02-25.

rapporteringen existera parallellt med beundran för svenska lösningar på området jämställdhet och tendensen att presentera Sverige som ett kvinnoparadis.⁶⁸ Man varnar för "absurd jämställdhet" och åsyftar framförallt kravet på "varannan damernas"⁶⁹, skriver om "den obligatoriska feminiseringen av politiskt och socialt liv" som man anser vara tecken på "billig populism" och i ironiska ordalag kommenterar man öppnandet av daghemmet vid riksdagen som ska hjälpa kvinnliga ledamöter att ostörda ägna sig åt sina politiska uppdrag.⁷⁰ Skandalen kring Mona Sahlin som bröt ut 1995 efter att hon som vice statsminister och jämställdhetsminister råkat använda tjänstekortet för att handla choklad och blöjor kommenteras i några artiklar som "den emanciperade svenskans drama". Hon beskrivs som en ung trebarnsmamma utan utbildning men med stora ambitioner som gjort en snabb karriär inom politiken och till sist snubblat på sina feministiska och socialdemokratiska paroller eftersom hon inte har kunnat förena yrkesjobbet och familjelivet.⁷¹ Införandet av den obligatoriska "pappamånaden" (numera är 60 dagar av 480 dagar med föräldrapenning reserverade för den förälder som inte tar ut de andra dagarna) presenteras i en del texter som attentat på fria och oberoende män och förses med förlöjligande rubriker, bl.a. "Równouprawnieni w pieluchach" ("Jämställda vid blöjbytet")⁷² Andra kommentarer är försiktiga men inte lika skeptiska och journalister meddelar att svenska pappor visar allt större intresse för

⁶⁸ "I Sverige har staten gjort allt för att underlätta för kvinnorna att förena moderskapet med det normala livet"; Orliński, Wojciech, Współczynnik człowieczeństwa 0,8, *Gazeta Wyborcza* 1999-08-09.

⁶⁹ Cegielski, Piotr, Ani jednej kobiety mniej, *Gazeta Wyborcza* 1994-09-07; Genom att påstå att kvinnor av sociala och biologiska skäl är mindre intresserade av politisk karriär och antyda att svenskorna eftersträvar blixtnsnabb befördran med konststillhörighet som enda grund utsatte sig *Gazeta Wyborcza*s korrespondent för hård kritik från de polska feministernas sida, jfr Damenko, Anna, Dmoch, Elżbieta, Szwedki w polityce, *Gazeta Wyborcza* 1994-09-20.

⁷⁰ Cegielski, Piotr, Coraz mniej opieki, *Gazeta Wyborcza* 1995-04-21.

⁷¹ Idem, Dramat wyzwolonej Szwedki, *Gazeta Wyborcza* 1995-11-08.

⁷² Lagförslaget kommenteras bl. a. som ett försök "att befria mamman, bura in pappan"; Cegielski, Piotr, Równouprawnieni w pieluchach, *Gazeta Wyborcza* 1993-11-19; jfr Idem, Lewica uszczęśliwia tatusiów, *Gazeta Wyborcza*, 1995-01-03/04.

barnskötsel och barnuppfostran samt påpekar att pappaledigheten kan vara en av Sveriges exportvaror på EU:s sociala marknad.⁷³

Meningarna är lika delade när det gäller den unika svenska lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster som trädde i kraft 1999.⁷⁴ Och feministernas kampanjer mot sexualisering av det offentliga rummet och objektifiering av kvinnokroppen omtalas oftast i skämtsam ton.⁷⁵

Den polska pressens kluvenhet i jämställdhets frågan visas också av det faktum att skribenterna dels uttrycker sin förvåning över att svenskorna är missnöjda med sin status⁷⁶, dels rapporterar om att Sverige inte har uppnått total jämställdhet. "Svenskor tjänar fortfarande mindre än svenskar" — kan vi läsa i *Gazeta Wyborczą*, på första sidan i måndagsbilagan *Praca* (Arbete).⁷⁷ Även om författaren försöker ge en nyanserad bild av problemet förblir den sensationella informationen att svenskornas situation på arbetsmarknaden knappast skiljer sig från polska kvinnors det slagkraftigaste budskapet i artikeln.

Att den svenska familjen genomgår omfattande förändringar påpekar man i den polska pressen i olika sammanhang: när man diskuterar rättvis fördelning av föräldraansvar, presenterar experiment med kyrkliga skilsmässor⁷⁸, informerar om införandet av registrerat partnerskap för homosexuella⁷⁹, intervjuar författaren och "riksbögen" Jonas Gardell som bland annat berättar om sin

⁷³ Bernar, Katarzyna, Połowa władzy i cała pensja, *Polityka* 1995:35, 13; Walat, Tomasz, Ojciec, prac, *Polityka* 2000:51, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.

⁷⁴ Cegielski, Piotr, Póllegalna prostytutcja, *Gazeta Wyborczą* 1999-01-04. Idem, Placi, siedzi, *Gazeta Wyborczą* 1999-01-06; Walat, Tomasz, Anioły miłości, *Polityka* 1999:1, 36-37; Gurfinkel, Nathan, Płatna miłość karalna, *Rzeczpospolita* 1999-02-25.

⁷⁵ Walat, Tomasz, Szwedka pożądana w interesie, *Polityka* 2003:10, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Tubylewicz, Katarzyna, Szwedki dalej zarabiają mniej od Szwedów, *Gazeta Wyborczą* 2005-09-05, måndagsbilagan *Praca*.

⁷⁸ Walat, Tomasz, Sakrament rozstania, *Polityka* 2000:1, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.

⁷⁹ Cegielski, Piotr, Gejowe małżeństwa, *Gazeta Wyborczą* 1994-05-04; Idem, Zostań moim partnerem, *Gazeta Wyborczą* 1995-01-03.

son Amos som har två gaypappor och två lesbiska mammor⁸⁰ eller meddelar att unga medlemmar i Miljöpartiet de Gröna argumenterar för legalisering av månggifte.⁸¹ Skribenternas kommentarer är också olika. Väl medvetna om att ämnet är känsligt försöker de ofta skapa en ironisk distans till det, bolla med ord och använda skämtsamma formuleringar för att lätta upp stämningen.⁸² Men det händer också att de väljer att överbetona vissa företeelser i syfte att chockera läsaren som i en framtidsprognos från år 1995: "Ett lesbiskt par som officiellt ingått äktenskap och uppfostrar barn vilka föddes tack vare provrörsbefruktning eller adopterades — så här ser den familjemodell ut som numera lanseras av organisationer för svenska homosexuella."⁸³

I mars 2005 tas ämnet familj upp i en lång artikel i *Gazeta Wyborcza*. Frågan "Vart går den svenska familjen?" ställs i rubriken och tidningens korrespondent försöker besvara den genom att berätta om de *nya* familjekonstellationer som i Sverige tycks växa upp som svampar ur jorden. Den polska läsaren som redan tidigare har hört talas om ensamstående föräldrar och ett stort antal barn som föds i samboförhållanden får nu lära känna familjer med plastmammor, bonuspappor, och "mina, dina, våra barn" samt olika typer av homosexuella familjer. Men det unika med artikeln är att författaren hellre vill upplysa än chockera. Hennes resonemang förs i en objektiv ton och problemen belyses från flera synvinklar. Texten bevisar att det är möjligt att beskriva annorlunda levnadsmönster och lösningar utan att ironisera, angripa, döma, inta en besserwisserattityd eller spela på nationella strängar. Artikelns poäng kan tolkas symboliskt: det stämmer att den

⁸⁰ Bielas, Katarzyna, Mówią, że nienawidzi go Bóg (Intervju med Jonas Gardell), *Gazeta Wyborcza* 2005-06-20, måndagsbilagan *Duży Format*, 6-8.

⁸¹ Walat, Tomasz, Poli-amory, *Polityka* 2004:47, 106. Texten påminner om analyser av svenskarnas sexuella vanor som var populära i skildringarna från 1970-talet eftersom de smakade förbjuden frukt.

⁸² Artiklar om införandet av registrerat partnerskap förses med oseriösa rubriker och rapporteringstonen verkar lätt ironisk; Cegielski, Piotr, Gejowe małżeństwa, *Gazeta Wyborcza* 1994-05-04; Idem, Zostań moim partnerem, *Gazeta Wyborcza* 1995-01-03; Idem, Geje lesbijki do zachrystii, *Gazeta Wyborcza* 1995-02-02). Månggiftekravet kommenteras med skämtsamma påminnelser om att livet med flera svärmödrar förmodligen vore omöjligt att uthärda; Walat, Tomasz, Poli-amory, *Polityka* 2004:47, 106.

⁸³ Cegielski, Piotr, Dramat wyzwolonej Szwedki, *Gazeta Wyborcza* 1995-11-08.

svenska familjen skiljer sig från den polska men man kan inte säga att detta gör den mindre lycklig.⁸⁴

Beundran och mördande kritik. Lovsånger och besserwisserton. Den samtida polska Sverige bilden som skymtar i presstexter är, som jag antytt i inledningen och försökt belysa med ett antal exempel, lätt att gå vilse i. För att kunna tolka denna bild bör man ta hänsyn till en rad faktorer. Man får botanisera i de äldre föreställningarna om Sverige och svenskar för att hitta några paralleller. Man ska reflektera över polackernas nationella berättelser och den polska självbilden för att kunna identifiera vissa attityder som bygger på tänkandet "vi och de". Man måste dessutom vara medveten om att det aktuella politiska skeendet påverkar rapporteringens innehåll och att budskapet också anpassas efter mottagarnas aktuella behov.

Även om polska skribenter gärna relaterar till den svenska samhällsdebatten förblir polska förväntningar, värderingar och ibland komplex ett fast inslag i bilden och en utgångspunkt för uppskattande eller kritiska reflexioner över Sverige och svenskarna.

Beundran för de perfekta lösningarnas land som har sina rötter i mellankrigsperiodens entusiastiska skildringar av det svenska paradiset är tämligen lätt att förklara som ett svar på det polska behovet av goda förebilder. Eftersom man drömmer om ett ideal väljer man att utelämnas eller dölja allt som kunde störa harmonin. Det är snarare polska brister som avslöjas och man letar efter botemedel på svensk mark. Men man borde inte glömma att denna beundran ofta är kontextrelaterad. Man berömmar för man hoppas på hjälp, stöd och välvilligt intresse. Attityden kan märkas tydligt i flera polska texter. Vi kan också observera ett omvänt perspektiv: läsarna övertygas om att Sverige behöver polacker, att Polen har en speciell plats i statsminister Perssons hjärta, att polska läkare räddar den svenska sjukvården. Och när man betonar vikten av svensk-polska relationer vill man

⁸⁴ Tubylewicz, Katarzyna, Dokąd zmierza szwedzka rodzina, *Gazeta Wyborcza* 2005-03-29. Visserligen gör sig författaren skyldig till några generaliseringar och en del informationer som förmedlas i artikeln är inte exakta men helhetsintrycket måste ändå förbli positivt.

gärna tro att vinsterna är lika stora på båda sidorna. Dessa försök att förbättra sin självkänsla kan vara helt oskyldiga men också visa sig vara ett tecken på nationell megalomani.

Kritiken av Sverige tar i texterna olika former. Journalister ansluter sig till klandrarkören och utnyttjar färdiga bevis på att idyllen har sina baksidor för att väcka läsarnas indignation. Men ofta letar de på egen hand efter sprickor i fasaden, hänger upp sig på detaljer och pikar friskt de stackars svenskarna som (tack och lov) förblir omedvetna om att de inte längre beundras utan förbehåll. Den andra typen av kritik framförs ofta i "Kubitskys anda" (egenmyntat begrepp) dvs. med utgångspunkt i övertygelsen att även polackernas nackdelar är bättre än svenskarnas fördelar och med en tydlig besserwiserattityd. Det etnocentriska synsättet resulterar i ett fördömande av allt som uppfattas som främmande, obegripligt eller omoraliskt.

Anmärkningsvärt är att den polska verkligheten knappast åberopas i kritiska skildringar, den verkar inte existera, eventuellt är den underförstådd. Ju känsligare frågan är desto ivrigare blir försöken att hålla de svenska och polska problemen isär: man anmärker t.ex. på svensk invandrarfientlighet men förtiger den polska intoleransen i dess talrika skepnader.

Analysen av polska presstexter bevisar att Sverige fortfarande väcker starka känslor hos polacker. Men varför förvandlas den respektfulla uppskattningen till skoningslös kritik så fort man upptäcker att något i Sverige inte fungerar som det ska? Och hur är det möjligt att den blinda dyrkan av ett land existerar parallellt med den brinnande iveren att dekonstruera den idealiserade bilden? Det finns minst två förklaringar som på sätt och vis kompletterar varandra. Den överlägsna attityden som så ofta gör sig synlig i den polska synen på Sverige kan framstå som ett sätt att dölja avundsjuka och mindervärdeskomplex. Men om Sverige verkligen betraktas som en förebild för Polen kan kritiken födas när det visar sig att den vackra drömmen inte håller i konfrontationen med verkligheten. Kanske ligger problemet i att vi kräver för mycket av Sverige och pendlar mellan beundran och fördömande istället för att begripa att det som finns mittemellan — försök att förstå varandra — kan vara mycket mer värdefullt för ömsesidiga kontakter. Jag anser att det behövs fler presstexter där man upplyser om likheter och skillnader mellan våra länder, där tanken att

Sverige kan vara en förebild på flera områden skymtar i bakgrunden utan att dominera och förvanska budskapet och där det också finns plats för motiverad kritik men inte skadeglädje och elakheter.

POZNAŃ

Källor

Presstexter från åren 1989-2005 publicerade i *Gazeta Wyborcza*, *Rączą pospolita*, *Polityka*, *Wprost*:

Osignerade

Bałtyccy Boat People (PA, PN, Stap), *Gazeta Wyborczą* 1990-03-23.

Czy w Szwecji można zarobić ucząc gry w tenisa? Insändare besvarad av Katarzyna Tubylewicz, *Gazeta Wyborcza* 2004-12-08.

Liczba dnia 6,8 Htra (G. Ch.), *Gazeta Wyborczą*, 1989-05-21.

Po piwie do więzienia (P.C.), *Gazeta Wyborcza* 1990-08-10.

Premier Carlsson w Polsce (abo), *Gazeta Wyborczą* 1989-10-13.

Wizyta premiera Szwecji (abo), *Gazeta Wyborczą* 1989-10-12.

Signerade

Adamczewski, Piotr, Efekt kaskady, *Polityka* 1989:5, 20.

Bernar, Katarzyna, Połowa władzy i cała pensja, *Polityka* 1995:35, 13.

Białkowska Baryło, Alina, Powinniśmy zacząć robić interesy, *Gazeta Wyborczą*, 1989-10-16.

Bidakowski, Zbigniew, Renesans szwedzkości, *Gazeta Wyborczą*, 1992-06-02.

Bielas, Katarzyna, Mówią, że nienawidzi go Bóg (Intervju med Jonas Gardell), *Gazeta Wyborca*, 2005-06-20, måndagsbilagan Duży Format, 6-8.

Cegielski, Piotr, Afera Boforsa, *Gazeta Wyborczą*, 1993-07-22.

Cegielski, Piotr, Agenci Securitate liczą na azyl, *Gazeta Wyborczą*, 1990-04-19.

Cegielski, Piotr, Ani jednej kobiety mniej, *Gazeta Wyborczą*, 1994-09-07.

Cegielski, Piotr, Burza wokół haubic, *Gazeta Wyborczą*, 1990-04-26.

- Cegielski, Piotr, Coraz mniej opieki, *Gazeta Wyborczą* 1995-04-21.
- Cegielski, Piotr, Dramat wyzwolonej Szwedki, *Gazeta Wyborcza* 1995-11-08.
- Cegielski, Piotr, Duże piwo, trzydzieści razy!, *Gazeta Wyborczą* 1995-08-08.
- Cegielski, Piotr, Geje lesbijki do zachrystii, *Gazeta Wyborczą* 1995-02-02.
- Cegielski, Piotr, Gejowe małżeństwa, *Gazeta Wyborczą* 1994-05-04.
- Cegielski, Piotr, Kobiety atakują, *Gazeta Wyborczą* 1994-02-25.
- Cegielski, Piotr, Lewica uszczęśliwia tatusiów, *Gazeta Wyborczą* 1995-01-03/04.
- Cegielski, Piotr, Narodowy socjalizm po szwedzku (Intervju med Maciej Zaremba), *Gazeta Wyborcza* 1997-03-05.
- Cegielski, Piotr, Płaci, siedzi, *Gazeta Wyborczą* 1999-01-06.
- Cegielski, Piotr, Pogrzeb "szwedzkiego modelu", *Gazeta Wyborczą* 1995-12-30/ 1996 01-01.
- Cegielski, Piotr, Półlegalna prostytutka, *Gazeta Wyborczą* 1999-01-04.
- Cegielski, Piotr, Raj niedostępny, *Gazeta Wyborczą* 1990-08-17.
- Cegielski, Piotr, Równouprawnieni w pieluchach, *Gazeta Wyborcza* 1993-11-19.
- Cegielski, Piotr, Szwedzki model nie powróci, *Gazeta Wyborczą* 1994-09-19.
- Cegielski, Piotr, Wylegitymuj się sam, *Gazeta Wyborczą* 1996-11-18.
- Cegielski, Piotr, Wyrzebieni dla dobra wspólnego, *Gazeta Wyborczą* 1997-09-10.
- Cegielski, Piotr, Zostań moim partnerem, *Gazeta Wyborczą* 1995-01-03.
- Cegielski, Piotr, Zrabowane złoto leży w sejfach, *Gazeta Wyborczą* 1997-01-22.
- Damenko, Anna & Dmoch, Elżbieta, Szwedki w polityce, *Gazeta Wyborczą* 1994-09-20.
- Fabjański, Marcin, Szwedzki pacjent, *Gazeta Wyborczą* 2003-11-10, måndagsbilagan Duży Format, 14-15.
- Fijor, Jan M., Piekło w raj, *Wprost* 2003-08-03, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.
- Gaweł, Barbara, Syrach w domu ludu, *Polityka* 1997:50, 82-84.
- Graczyk, Maria, Demonstracja wyobraźni (Intervju med Percy Barnevik), *Wprost* 2001-05-13, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.
- Gretkowska, Manuela, Chorobliwie zdrowy kraj, *Wprost* 1998-01-25, 92.
- Grzeszak, Adam, Polska: Zero wizji, *Polityka* 2000:12, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Gurfinkel, Nathan, Neutralność na sprzedaż, *Rzeczpospolita* 1995-08-23.
- Gurfinkel, Nathan, Neutralność w cieniu złota, *Rzeczpospolita* 1997-02-27.
- Gurfinkel, Nathan, Niech żyje Carl-Gustaf, *Rzeczpospolita* 1995-06-10.
- Gurfinkel, Nathan, Płatna miłość karalna, *Rzeczpospolita* 1999-02-25.
- Gurfinkel, Nathan, Szwedzka afera piwna, *Rzeczpospolita* 1993-12-09.
- Gurfinkel, Nathan, Złoto za radę, *Rzeczpospolita* 1997-01-22.
- Hausman, Marzena, Model szwedzki, *Wprost* 1997-09-07, 82-83.

- Hausman, Marzena, Neutralność za wszelką cenę, *Rzeczpospolita* 1997-02-01.
- Hausman, Marzena, Niebiesko-żółta swastyka, *Wprost* 1999-12-19, www.wprost.pl, hämtad 2000-03-01.
- Hausman, Marzena, Ocean coraz mniej urojony, *Rzeczpospolita* 1999-05-15/16.
- Hausman, Marzena, Ogień i lód, *Wprost* 2000-06-25, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.
- Hausman, Marzena, Północna gorączka internem, *Wprost* 2000-03-26, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.
- Hausman, Marzena, Przy tym samym stole (Intervju med Göran Persson), *Rzeczpospolita* 1998-04-21.
- Hausman, Marzena, Szwedzkie trupy w szafie, *Rzeczpospolita* 2000-02-19/20.
- Hausman, Marzena, Wikingowie internem, *Wprost* 2001-01-14, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.
- Hausman, Marzena, Wspólny stół (Intervju med Göran Persson), *Wprost* 1998-05-03, 90-91.
- Krzemiński, Adam, Daleko od Kremla, *Polityka* 2001:11, bilagan Szwedzi, 10-11.
- Łuczak, Maciej (medarbetare: Pleśniak Rafał & Filas Agnieszka), Dyktatura Bizancjum, *Wprost* 2001-08-19, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.
- Mieciak, Tomasz, Całe życie w ławce, *Rzeczpospolita* 1989-04-29/ 05-01.
- Mieciak, Tomasz, Szwedów portret własny", *Rzeczpospolita* 1989-04-12.
- Orliński, Wojciech, Współczynnik człowieczeństwa 0,8, *Gazeta Wyborcza* 1998-08-09.
- Papuzińska, Magda, Czyste powietrze za długi, *Gazeta Wyborcza* 1989-10-17.
- Pawlicki, Jacek, Spokój, to tylko nadciągająca Polska, *Gazeta Wyborcza* 2001-04-23.
- Pawlicki, Jacek, Strachy na Lachy, *Gazeta Wyborcza* 2002-09-06.
- Piński, Aleksander, Imperium uprzywilejowanych, *Wprost* 2005-01-16, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02. Polowniak, Jerzy, Invandrare wciąż znaczy obcy, *Gazeta Wyborczą* 1997-04-12, bilagan Szwecja 4-6.
- Poprzeczko, Jacek, Wolność, równość i pieniądze, *Polityka* 1996:11, 40-41.
- Stasiński, Maciej, Wszyscy mają trupa w szafie (Intervju med Maciej Zaremba), *Gazeta Wyborcza* 1997-08-26.
- Surmiak-Domańska, Katarzyna, Wypaleni (Intervju med psykoterapeuten Juanita Forsell), *Gazeta Wyborcza* 2004-06-14, måndagsbilagan Duży Format, 1-3.
- Szulkin, Ryszard, Koniec modelu szwedzkiego, *Gazeta Wyborcza* 1992-02-08/09.
- Topiński, Piotr, Polska norma bałaganu, *Gazeta Wyborcza* 1989-12-05.

- Trusewicz, Iwona, Zielona szkoła po szwedzku, *Gazeta Wyborczą* 1996-09-18.
- Tubylewicz, Katarzyna, Dokąd zmierza szwedzka rodzina, *Gazeta Wyborcza* 2005-03-29.
- Tubylewicz, Katarzyna, Kino dla niemowlaka, *Gazeta Wyborczą* 2001-05-26, lördagsbilagan Wysokie Obcasy, 36.
- Tubylewicz, Katarzyna, Polak przy szwedzkim stole, *Gazeta Wyborczą* 2004-11-10, bilagan Europa. Praca i Studia.
- Tubylewicz, Katarzyna, Szwedki dalej zarabiają mniej od Szwedów, *Gazeta Wyborczą* 2005-09-05, måndagsbilagan Praca.
- Unger, Leonard, Zabójstwo — nic nowego, *Gazeta Wyborczą* 2003-09-15.
- Walat, Tomasz, Anioły miłości, *Polityka* 1999:1, 36-37.
- Walat, Tomasz, Autohole i winobusy, *Polityka* 2003:24, 52-53.
- Walat, Tomasz, Bez szaleństw!, *Polityka* 2003:45, 60-61.
- Walat, Tomasz, Biały desant, *Polityka* 2002:42, 54.
- Walat, Tomasz, Cieśnina krzemowa, *Polityka* 2004:48, 56-58.
- Walat, Tomasz, E-wildngowie nadchodzą, *Polityka* 2000:42, 68-69.
- Walat, Tomasz, Mało ich, *Polityka* 2001:11, bilagan Szwedzi, 4-5 .
- Walat, Tomasz, No to skal!, *Polityka* 2004:05, www.polityka.pl, hämtad 2004-04-02.
- Walat, Tomasz, Obywatel Przezroczystry, *Polityka* 2000:34, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Ojciec, prac, *Polityka* 2000:51, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Pańsrwo środka, *Polityka* 2002:39, 54-55.
- Walat, Tomasz, Pawie i świntuchy, *Polityka* 2004:45, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Polaka przyjmę od zaraz, *Polityka* 2002:07, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Poli-amory, *Polityka* 2004:47,106.
- Walat, Tomasz, Sakrament rozstania, *Polityka* 2000:1, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Sztuka naciskania, *Polityka* 2004:3, 49-50.
- Walat, Tomasz, Szwedka pożądana w interesie, *Polityka* 2003:10, www.polityka.pl, 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Tak, ale nie, *Polityka* 2004:9, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Wizja Zero, *Polityka* 2000:12, www.polityka.pl, hämtad 2005-04-02.
- Walat, Tomasz, Zostańmy trochę sami, *Polityka* 2003:39, 53-54.
- Walat, Tomasz, Zostawcie nam socjalizm!, *Polityka* 1998:40, 44-45.
- Winiecki, Jan, Załatwione odmownie, *Wprost* 2002-01-27, www.wprost.pl, hämtad 2005-04-02.
- Zagrodzka, Danuta, Bankructwo wielkiego opiekuna, *Gazeta Wyborcza* 1994-01-19/30.
- Zbiniewicz, Wołodia, Raj utracony i obca Europa, *Gazeta Wyborczą* 1993-10-16/17.

Litteratur

- Ciesielski, Z., red., 1974, *Skandinavien i ögonen av polakerna*, Gdańsk.
- Czapliński, W., 1978, Sąsiedzi z północy. *Sąsiedni i inni*, red. A. Garlicki, Warszawa.
- Fitz, R., 1980. *Promem do Ystad*, Gdańsk.
- Jaworski, P., 1997, Kraj jak z bajki. Szwecja i jej mieszkańcy w opinii polskiej okresu międzywojennego. *Szwecja w XX wieku. Polskie fascynacje i rozczarowania*, Wrocław.
- Kowalska, se ŻMUDA-TRZEBIATOWSKA.
- Kubitsky, J., 1987, *Szwecja od środka*, Warszawa.
- Neuger, L., 2000, Från skurkaktig barbar till kåt intellektuell, *Sverige och Polen. Nationer och stereotyper* (— Slavica Lundensia 20), red. B. Törnqvist-Plewa, Lund, 111-124.
- Nowicki, W., 1973, *Szwedzi- Polityka, obyczaje*, Warszawa.
- Slaski, K., 1977, *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław-Warszawa- Kraków- Gdańsk.
- [Żmuda-Trzebiatowska] Kowalska, M., 2001, Skilda världar eller polska bilder av Sverige, *Język Polski w Szwecji. Język szwedzki w Polsce / Polskan i Sverige och svenskan i Polen* (Materiały z konferencji w Obrzycku 15-17 maja 2000r.), red. W. Maciejewski, Poznań, 153-171.
- Żmuda-Trzebiatowska, M., 2000, Uppfostringsanstalten istället för det utlovade paradiset eller Sverige inifrån Jacek Kubitsky. Några tankar kring förmedlingen av stereotyper, *Sverige och Polen. Nationer och stereotyper* (= Slavica Lundensia 20), red. B. Törnqvist-Plewa, Lund, 67-82.
- Żmuda-Trzebiatowska, M., 2004, Om Sverige i polsk press 1989-1999 (=Folia Scandinavica Posnaniensia 8), red. W. Maciejewski & E. Rajnik, Poznań, 113-127.
- Żmuda-Trzebiatowska, M., *Polen-Sverige. Bilden av den andre och den nationella identiteten mot bakgrund av svenska och polska presstexter från åren 1989-1999*. Doktorsavhandling, opublicerad (2002)

Streszczenie

Zachwyty i przygana. O polskim rozdarciu w ocenach Szwecji

Przyglądając się tradycyjnym polskim wyobrażeniom o Szwecji można zaobserwować jak siedemnastowieczny obraz politycznego i religijnego wroga — podstępного i chciwego barbarzyńcy o chłopskim rodowodzie i luteranckiego heretyka pragnącego zbezczęścić polskie katolickie świętości - nabiera, w miarę polepszania się wzajemnych stosunków, jaśniejszych tonów, by w okresie międzywojennym przyjąć postać wyidealizowanej wizji szczęśliwej krainy, gdzie panuje dobrobyt i sprawiedliwość społeczna. Ta nowoczesna i harmonijnie rozwijająca się Szwecja staje się godnym naśladowania przykładem dla odradzającego się państwa polskiego.

Współczesny polski obraz Szwecji nie jest jednorodny i trudno go ocenić jednoznacznie jako pozytywny lub negatywny. Dokonana przez autorkę analiza tekstów prasowych publikowanych w *Gazecie Wyborczej*, *Rzeczpospolitej*, *Polityce* i *Wprost* po roku 1989 prowadzi do spostrzeżenia, iż dążenie do przedstawiania Szwecji jako wzoru dla Polski sąsiaduje w nich z próbami dekonstrukcji wyobrażenia o szwedzkim rajem na ziemi. Zastanawiając się nad przyczynami tego swoistego rozdarcia, nie należy zapominać, iż u podstaw każdego obrazu grupy obcej leżą wyobrażenia o grupie własnej. Przy interpretacji treści zawartych w artykułach należy zatem wziąć pod uwagę polskie oczekiwania względem sąsiada zza Bałtyku, polskie przekonania i wartości, a niekiedy również narodowe kompleksy.

Dotyczące polsko-szwedzkich relacji artykuły z pierwszych lat po zmianie systemowej 1989 bardzo wyraźnie obrazują polskie poszukiwania funkcjonujących rozwiązań, wzorców, ideałów i autorytetów. Podziw polskich dziennikarzy budzi organizacja szwedzkiego państwa, przezroczystość administracyjnych struktur umożliwiająca obywatelowi wgląd w poczynania władzy i przyczyniająca się do niskiego poziomu korupcji, dobrze rozwinięta demokracja lokalna. Autorzy opisują instytucję ombudsmána (=rzecznika praw), zwracają uwagę na dynamiczny rozwój nauki, podkreślają znaczenie kwestii związanych z bezpieczeństwem obywateli i ochroną środowiska naturalnego. Należy jednak

zauważyć, że pozytywny obraz Szwecji często przywoływany jest jako tło dla polskich nadziei na konkretną pomoc, na przykład szwedzkie poparcie dla polskich starań o przystąpienie do Unii Europejskiej. Przedstawiając wspólne inicjatywy i dowody na rozwijającą się współpracę, dziennikarze chętnie podkreślają, że Polska jest dla Szwecji ważnym partnerem. Umocnieniu narodowej dumy mogą służyć także opowiadania o polskich lekarzach, którzy stają się ratunkiem dla szwedzkiej służby zdrowia.

W krytycznych ocenach sąsiada zza Bałtyku brzmiały często echa szwedzkich debat. Polscy dziennikarze chętnie powołują się na nie poruszając problemy, które do niedawna były w Szwecji tematami tabu, talde jak odstępstwa od neutralności podczas drugiej wojny światowej, przymusowe sterylizacje osób upośledzonych psychicznie i niedostosowanych społecznie czy dewaluacja idei folkhemmet (= wspólnego domu). W artykułach tego typu dominuje ton przygany i pouczenia. Równie często zdarza się, iż autorzy tekstów podejmują samodzielne próby rozprawienia się z nazbyt ich zdaniem wyidealizowanym obrazem Szwecji, funkcjonującym w świadomości wielu rodaków. W tym celu nierzadko sięgają po wytarte stereotypy, przedstawiając sztywnych, zimnych, a obecnie również cierpiących na skutek wypalenia zawodowego Szwedów, którzy szukają pociechy w mocnych trunkach i seksualnych ekscesach i wciąż oczekują, iż państwo otoczy ich opieką od kołyski do grobu. Tworzone w ten sposób obrazy nabierają zabarwienia etnocentrycznego i odsłaniają polskie kompleksy.

Granica między podziwem a potępieniem staje się w wielu przypadkach bardzo płynna. W zależności od aktualnych potrzeb pewne elementy szwedzkiej rzeczywistości społecznej i politycznej mogą być krytykowane lub doceniane. Przykładem mogą być ironiczne komentarze na temat szwedzkiej polityki alkoholowej zmuszającej obywateli do zaopatrywania się w tańsze trunki za granicą, które w części artykułów ustępują miejsca uznaniu dla skuteczności szwedzkiej profilaktyki antyalkoholowej. Duże rozbieżności pojawiają się również w opisach szwedzkiej wysiłków na rzecz stworzenia społeczeństwa wielokulturowego. Dziennikarze reagują sceptycznie na zaostrzenie przepisów imigracyjnych lub przeciwnie, komentują, iż do tej pory były one zbyt łagodne, aktualizują tradycyjne wyobrażenie społeczeństwa otwar-

tego na potrzeby doświadczonych przez los przybyszów lub straszą wizjami szerzącego się w Szwecji rasizmu i niechęci wobec obcych.

Polskie rozdarcie w ocenach Szwecji szczególnie wyraźne staje się w przypadku tematów takich jak pozycja kobiety w społeczeństwie szwedzkim i zmiany zachodzące w obrębie szwedzkiej rodziny. Autorzy tekstów zdają się oscylować między potrzebą obiektywnego przedstawienia i wyjaśnienia obserwowanych zjawisk a chęcią zaszokowania odbiorcy. Opisuując szwedzkie osiągnięcia na polu równouprawnienia, rozwiązania z zakresu polityki rodzinnej czy prawa przyznane mniejszościom seksualnym, odwołują się, mniej lub bardziej świadomie, do tradycyjnego systemu wartości, z którym utożsamia się duża część Polaków i często sięgają po żart lub ironię, by stworzyć bezpieczny dystans względem poruszanego problemu.

Analiza tekstów prasowych z lat 1989-2005 dowodzi, że Szwecja nadal obecna jest w świadomości Polaków jako pozytywny przykład, a nawet ideał państwa i społeczeństwa. Równie wyraźnie dostrzegalna staje się jednak tendencja do krytykowania lub potępiania tych zjawisk, które bądź to nie pasują do uniwersalnego obrazu szczęśliwego państwa dobrobytu, bądź to nie mieszczą się w polskich wzorcach kulturowych. Źródłem ocen negatywnych oraz pojawiających się w części artykułów i ocierających się o megalomanię prób pouczenia Szwedów o tym, co jest dla nich dobre, a co szkodliwe, stają się również często zawiedzione polskie nadzieje i tłumione narodowe kompleksy.

Autorka uważa, że w prasie polskiej powinno pojawiać się więcej artykułów, których autorzy, zamiast koncentrować się na zachwytach lub przyganach pod adresem Szwecji i Szwedów, podejmowałyby bardziej obiektywne próby wyjaśnienia Polakom historycznych i kulturowych podobieństw i różnic między oboma krajami i społeczeństwami.